

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«РЭЧЫЦКІДЗЯРЖАЎНЫ ПЕДАГАГІЧНЫ КАЛЕДЖ»

ЭКСКУРСІЯ
“КУЛЬТУРА І БЫТ БЕЛАРУСІ”

Выкладчык
беларускай мовы і літаратуры
Бяляева Г.М.

Рэчыца

Мэты:

- ✓ абуждаць цікавасць да пазнання культуры народа праз музейную экспазіцыю;
- ✓ выходзіць беражлівыя, паважлівыя адносіны да музейных прадметаў як часткі культуры;
- ✓ фарміраваць ўсведамленне адзінства гісторыі і культуры;

Задачы:

- ✓ пашырыць і паглыбіць веды навучэнцаў пра культуру і побыт беларускага народа;
- ✓ развіваць лагічнае мысленне, дапытлівасць, уменне праводзіць параўнальны аналіз;
- ✓ выходзіць любоў да роднага краю, пвагу да продкаў, гонар за свой таленавіты народ;
- ✓ сфарміраваць навыкі музейных паводзін.

I вядучы: Паважаныя госці! Шчыра вітаем вас у нашым музеі!

II вядучы: Прадстаўляем вашай увазе агляд этнаграфічнай экспазіцыі “Культура і быт беларусаў” (слайд 1).

I вядучы: Экспанаты, змешчаныя ў экспазіцыі, сабраны навучэнцамі нашага каледжа ў вёсках Гомельскай вобласці. Яны даюць нам уяўленне пра сялянскае жыццё і быт беларускага народа.

II вядучы: Асобныя этнаграфічныя даследванні нашых навучэнцаў прысвечаны асаблівасцям беларускай народнай кухні; святочным, абрадавым і традыцыйным стравам беларусаў, а таксама асвятляюць тыя традыцыйныя заняткі і рамёствы, якімі спрадвеку займаліся беларусы.

I вядучы: Ведаць, як жылі і наладжвалі свой быт нашы продкі, вельмі цікава. Якімі ж прыладамі працы карысталіся беларускія жанчыны ў сваім паўсядзённым жыцці?

II вядучы: У **маслабойцы** раней білі масла (слайд 2). Маслабойкі вызначаліся разнастайнасцю форм і канструкцый. Іх выдзёўбвалі з суцэльнай калодкі або рабілі з асобных дошчачак. На Беларусі былі больш вядомы бойкі цыліндрычнай формы, у якіх масла збівалі вярчэннем ручкі, што прыводзіла ў рух лопасці. У даўнім сялянскім побыце масла збівалі ў ганчарных пасудзінах з дапамогай драўлянай лыжкі ці калатоўкі. На ўсходнім Палессі гэты спосаб захаваўся да пачатку 20 стагоддзя.

I вядучы: Каб зварыць духмяную кашу, крупы спачатку таўклі ў **ступе** (слайд 3). Ступу рабілі з кавалка тоўстага ствала дрэва. У ствале выдзёўбвалі ці выпальвалі конусападобную выемку. Зерне ў ступе таўклі таўкачом – тоўстай выструганай палкай з паўкруглымі канцамі. Стоўчаныя крупы прасявалі на рэшаце.

II вядучы: Гліняны посуд: **збаны, глякі, міскі** – неабходныя рэчы ў гаспадарцы, бо ў іх добра захоўваліся малако, смятана, тварог, масла... (слайд 4). А для хуткага і раўнамернага награвання ежы ў напаленай печы былі прыстасаваны гаршкі, у якіх варылі кашу, парылі малако, гатавалі капусту.

I вядучы: І ўсё гэта елі драўлянымі **лыжкамі** (слайд 5), толькі трэба было добра трымаць іх у руках, каб не запляміць адзенне, бо тады гаспадыні прыходзілася яго мыць.

II вядучы: А мылі бялізну ў **начоўках**, якія рабілі з мяккай драўніны (слайд 6). Гэтыя ж ночвы маглі служыць і калыскай для дзіцяці.

I вядучы: Будзённае і бялізну разгладжвалі з дапамогай **качолак** (слайд 7). І толькі святочнае, лепшае адзенне прасавалі з дапамогай **праса** (відэа 8). Прас награвалася вуголлем, якое бралася з печы. У час працы абавязкова трэба было раздуваць вуголле, каб падтрымліваць тэмпературу праса.

II вядучы: А ўвечары, пры святле **газоўкі**, жанчына сядала прасці, ткаць або вышываць. Перад тым, як прасці, лён трэба было апрацаваць.

I вядучы: Для прадзення льянога палатна выкарыстоўвалі розныя прылады:

- **трапачы**, якімі трапалі лён; (відэа 9)
- **грэбень** прызначаўся для таго, каб часаць лён, перарабляць яго ў кудзелю;
- **калаўрот** (або **самапрадка**) ужываўся для прадзення кудзелі і воўны, з якіх атрымлівалі ніткі; (відэа 10)

- **верацёны** выкарыстоўвалі для перамоткі нітак, з якіх і ткалі палатно (слайд 11).

Ткалі яго на спецыяльным станку – **кроснах** (відэа 12).

II вядучы: Кожная дзяўчына павінна была ўмець прасці і ткаць. Багатай лічылася тая нявеста, што мела многа трубак палатна, якое ішло потым і на адзенне, і на посцілкі, і на дываны, і на абрусы, і на **ручнікі**. Вышывалі звычайна святочныя ручнікі, сурвэткі, адзенне (слайд 13).

I вядучы: Ручнікі суправаджалі чалавека на працягу ўсяго жыцця і мелі рознае прызначэнне. Таму яны сталі сваеасаблівай энцыклапедыяй беларускага народнага арнаменту і вышыўкі, якія мелі сваю, асаблівую сімваліку і колеры.

II вядучы: Пра ўсё гэта раскажваецца ў прадстаўленых на выставе работах навучэнцаў, прысвечаных гісторыі, сімваліцы і асаблівасцям беларускага ручніка.

I вядучы: Знешні выгляд беларускага ручніка, тэхналагічныя прыёмы вырабу, матэрыял, арнамент, каларыт, нарэшце тэрміналогія значна вар’іравалася ў залежнасці ад рэгіянальных і часавых асаблівасцей, а таксама і ад прызначэння прадмета.

II вядучы: Асабліва інтэнсіўна выкарыстоўваліся ручнікі ў вясельным і пахавальна-памінальных абрадах, а таксама ў абрадах, звязаных з пэўнымі крызіснымі сітуацыямі – эпідэміяй, засухай, вайной.

I вядучы: Таксама ў экспазіцыі прадстаўлены работы, у якіх раскажваецца пра гісторыю беларускага народнага адзення: **лапці, фартух, хустку, спадніцу, кашулю** і іншае (слайд 14).

II вядучы: Лапці са старажытных часоў былі асноўным абуткам сялян (слайд 15). Плялі лапці з кары розных дрэў, у першую чаргу ліпы. Для адной пары лапцей патрабавалася прыкладна тры маладыя ліпавыя дрэвы ва ўзросце ад чатырох да шасці гадоў. Менавіта такое лыка лічылася лепшым.

I вядучы: Спосабы пляцення лапцей былі самымі разнастайнымі і ў розных рэгіёнах былі свае асаблівасці. Таму па лапцях можна было вызначыць, з якой мясцовасці прыйшоў чалавек.

II вядучы: Для пляцення лапцей выкарыстоўваліся драўляныя калодкі і спецыяльны кручок – качадык. За адзін дзень майстар мог вырабіць ад двух да дзесяці пар: усё залежала ад досведу і спрыту.

I вядучы: Абутак з лыка быў танным і зручным: узімку лапці добра захоўвалі цяпло, а летам давалі нагам прахалоду. Адзіным недахопам быў невялікі тэрмін службы. У сярэднім, адной пары лапцей хапала на тыдзень.

II вядучы: Цікава, што існаваў нават тэрмін «лапцявая міля», гэта значыць адлегласць, якую можна прайсці ў адной пары абутку.

I вядучы: Якім бы ні было цяжкім жыццё, але яно не спынялася... Звезены снапы, скончана малацьба... Наступіла зіма. Працы стала менш. Зімой быў час падумаць і пра ўпрыгожанне хаты, і перад Новым годам беларусы з саломкі, сапраўднага сялянскага золата, якім прырода адарыла земляроба, рабілі “павукі”. Саламяны **павук** – адно з самых старажытных стварэнняў з саломкі і, бадай, самае загадкавае.

II вядучы: Гэта дэкаратыўныя падвесныя канструкцыі з саломы, якія беларусы спрадвеку вывешвалі ў доме падчас калядных святаў у самым ганаровым месцы дома – Чырвоным куце (слайд 16). Сабраныя з лёгкіх саламяных трубчак, яны бязважкія і ажурныя. Падвешаныя “павукі” нагадваюць па-майстэрску сплеченае павуцінне, напэўна, таму іх так і называюць. “Павук” знаходзіцца ў пастаянным руху, круціцца ў розныя бакі.

I вядучы: Строгая гармонія формаў і руху “павука” была накіравана на абярэг хаты і яго гаспадароў: павуцінне ўбірала ўсю негатыўную энергію, якая прысутнічала ў доме. Кожны год паўтараўся цыкл: стары “павук” спальвалі і на яго месца вывешваўся новы. “Павука” падвешвалі над калыскай дзіцяці і над галовамі маладых падчас вяселля. Ахоўваць, прыносіць шчасце і ў той жа час упрыгожваць, дарыць эстэтычнае задавальненне – прызначэнне гэтых дзіўных канструкцый.

II вядучы: Каб скаратаць доўгія ночы, каб не паліць дарма газы (а яе было мала, ды і вельмі дарагая), збіраліся дзяўчаты, хлопцы і маладыя кабеты на вячоркі ў адну хату. Пралі, жартавалі, спявалі песні аб каханні, аб сваёй долі.

(Слайд 17)

Інсцэніроўка вячорак

З’яўляюцца дзяўчаты, якія разглядаюць ручнік, трымаючы яго на руках.

Бабуля: І чым гэта вы, мае дзеткі, тут заняты? І хто ж гэта вам дазволіў адкрываць мой куфар?

Дзяўчына: Ой, выбачай, бабулечка! Я вырашыла паказаць сваёй сяброўцы твой прыгожы вясельны ручнік.

Бабуля: Так, мае дзеткі. Гэта сапраўды мой вясельны ручнічок, падножнікам называецца. Калі я была яшчэ маладая (цяжка ўздыхае) і выходзіла замуж за вашага дзеда Васіля, то ў час вячання ў царкве мы з ім стаялі на гэтым белым і даўгім ручніку. Перад Богам і людзьмі кляліся навечна адзін аднаму ў вернасці і каханні.

Дзяўчына: Бабуля, а чаму ён такі доўгі і белы?

Бабуля: Доўгі і белы чаму? Ну, доўгі ён таму, мае дзеткі, каб я з вашым дзедам шмат гадоў, аж да самае смерці, у пары жыла. А белы – каб мы былі сумленнымі, давяралі адно аднаму, былі чыстымі ў думках і справах сваіх.

Дзяўчына: Бабулечка, а што гэта за дзіўныя ўзоры на ім: чырвоныя і чорныя крыжыкі па канцах?

Бабуля: Так, і сапраўды цікавыя вышыўкі на ім. Чорныя крыжыкі – гэта наша зямля, глеба, куды кідаюць зерне ў час сяўбы. А чырвоныя – гэта зярнятка і сонца, што даюць цяпло і жыццё ўсяму жывому.

Злева ад гледачоў уваходзіць у хату тры дзяўчыны, апранутыя па-святочнаму.

Дзяўчыны (разам): Добры вечар у хату!

Бабуля: Добры вечар, дзяўчаткі! Заходзьце, калі ласка, сядайце. Праходзьце, сядайце тут ці тут, месца хопіць, хата вялікая.

Адна з дзяўчат: – Аўдолечка, і ты тут. А я ж так і думала, што ты сюды пабегла. Вось каб ты так да працы бегла, як да вячорак! (Усе сядаюць, займаюцца працай: плятуць або вышываюць).

Стук у дзверы.

Бабуля: – О, яшчэ нехта грукоча, да нас на вячоркі хоча.

У хату уваходзяць хлопцы.

Хлопец: Як павялося пры сустрэчы,
Вітаем шчыра: “Добры вечар!”

Хлопец: (Звяртаецца да дзяўчын) – Добры вечар, дзяўчаты! Ці можна да вас?

Дзяўчына: – А ў нас не ганарацца,
Дзе стаяць, там і садзяцца.
З чым прыйшлі?

Хлопец: – Рады мы заўсёды
быць у вашай хаце.
А прыйшлі мы ў госці,
каб добрага здароўя пажадаці.

Дзяўчына: – Ох, узаўтра і вецер будзе!

Хлопец: – А ты адкуль гэта ведаеш, такая разу-у-у-мна-а-я?! (Працяжна).

Дзяўчына: – Як жа ж адкуль? Ды прыкмета ёсць народная: калі вераб’і пералятаюць з месца на месца – чакай моцнага ветру. Ды й нашы гусі і куры пахавалі галовы ў пер’е і стаяць на адной назе – таксама на холад. І яшчэ дзед казаў, што год гэты мокрым будзе, бо вольха распусцілася раней бярозы. Вось як! (Непрызна, з выклікам зірнула на хлопца).

Хлопец: – Ну ты і вучо-о-оная, Светка-катлетка, доўгая шкарпэтка! (Нахабна крывіцца пры дражніцы).

Дзяўчына: – Што?! Зноў ты ... (Устае і, узяўшы рукі ўбок, ідзе ў наступ да хлопца.)

Васька-кабаська,
Куцы парасёнак.
Курачка зняслася.
Ячка ляжыць,
А Васька не бяжыць.

Хлопец: (ледзь не плачучы). – А ты! А ты...

Хлопец: – Ну годзе, годзе! А ведаеце, браце, калі я ўчора ішоў каля Алесінага двара, дык мяне за нагу схапіў яе сабака. Я вось думаю, што мне трэба будзе яму адпомсціць!

Дзяўчына: – Дык ты і адпомсці!

Хлопец: – Гм! А як?

Дзяўчына: – Дык ты сам яго ўкуси!

Бабуля: – Годзе, блазнота, зачалі сварку! Лепш паслухайце, што я вам цікавага са старадаўняга раскажу. А ці ведаеце вы, чаму бусел жаб і вужоў збірае? Ну дык слухайце! Калі Бог зрабіў жаб, яшчарыц і вужоў, то зляжыў іх у мяшок і даў яго трымаць буслу, сказаўшы, каб ён туды не глядзеў.

Бусла ўзяла цікавасць, і ён раскрыў мяшок, каб паглядзець, што там ёсць. Калі ён гэта зрабіў, дык усе яшчарыцы і жабы павыскаквалі. Прыйшоў Гасподзь і ўбачыў, што бусел павыпускаў усіх з меху, то ўзяў дубца і зачаў бусла біць. І сказаў яму Гасподзь: “Усё жыццё хадзіць табе па балоце і збіраць тых жаб, што павыпускаў”. Вось як было.

Хлопец: – А я вам раскажу пра свайго меншага брата Саўку, вы ж яго ведаеце. Ён правінаваціўся, і настаўнік вызваў бацькоў у школу, а Саўка нічога дома не сказаў. Настаўнік і пытае ў яго: “Ты чаму прыйшоў у школу адзін? Я ж казаў табе без бацькоў не прыходзіць”. А Саўка сказаў, што ён не маленькі, дарогу ў школу і без бацькоў ведае.

Дзяўчына: А я вам загадку загадаю, якую мне сёння мой бацька загадаў. Хочаце ці не? Усе згаджаюцца. Дзяўчына звяртаецца і да глядачоў у залу.

– Ну, дык уважліва слухайце: па саломе ідзе – не шастае, па вадзе ідзе – не плюхае (Сонца і цень).

Усе ўдзельнікі ўразнабой даюць правільныя і памылковыя адказы. Адгадаць даецца магчымасць і глядачам.

Дзяўчына: Мяне ўсе просяць,
Мяне чакаюць,
А як толькі з’яўлюся,
Хавацца пачынаюць (Дождж).

Дзяўчына: З хаты ў хату водзіць, а сама не заходзіць (Дарога).

Дзяўчына: Кішэні не мае,
А сонца хавае
Страху не мае,
А ад ветру уцякае.
Вачэй не мае,
А слёзы пралівае (Хмара).

Дзяўчына: – А вось мая загадка. Вырас лес белы ўвесь: ні зайсці ў яго, ні ўехаць (Малюнкi марозу на вокнах).

Усе акцёры і глядачы прапануюць разгадкі.

Дзяўчына: – А маёй загадкі, напэўна, ніхто не адгадае (звяртаецца толькі да глядачоў). Праверым, наколькі вы разумныя і кемлівыя. Што не мае даўжыні, глыбіні, шырыні, вышыні, а мераць яго можна? (Час).

II вядучы: (Слайд 18) А для таго, каб вы адчулі погляд старажытных беларусаў на тыя рэчы, пра якія мы казалі, запрашаем вас паслухаць і паспрабаваць адгадаць беларускія народныя загадкі, адгадкі на якія прадстаўлены ў экспазіцыі нашага музея.

- (Слайд 19) Першы канец у жываце, а другі на верхнім калыцэ. Каб першы канец дастаць, трэба ўсе кольцы зняць (Клубок).
- (Слайд 20) Два каты – чатыры хвасты (Лапці і аборы).
- (Слайд 21) Крывулька крывая, а ўсіх корміць (Лыжка).
- (Слайд 22) Скачу, пляшу, але чым больш кручуся, тым больш таўсцюю (Верацяно).
- (Слайд 23) Сярод хаты стаіць чорт рагаты (Калаўрот).
- (Слайд 24) Білі мяне, білі, білі, калацілі, на кавалкі рвалі, па полі цягалі, на ключ замыкалі і на стол паслалі (Лён, настольнік).
- (Слайд 25) Чарнец-маладзец па калена ў золаце стаіць (Гаршчок у печы).

➤ (Слайд 26) У аднаго парсюка два лычы (Начоўкі).

I вядучы: І вось так, з жартамі, гульнямі, танцамі вячоркі маглі цягнуцца да самай позняй ночы.

II вядучы: Вячоркі мелі асаблівае значэнне ў жыцці нашых продкаў. Сельскія хлопцы, якія амаль увесь дзень былі заняты гаспадарчымі справамі, дэманстравалі свае адносіны да дзяўчат на вячорках, пасля якіх і вызначаліся з выбарам будучай жонкі.

Дзяўчына: – Ой, ужо і пеўні заспявалі на плоце, пара па хатах.

Дзяўчына: – І праўда, засядзеліся мы не на жарт.

Бабуля: – Дык мо паспявалі б што напаследак?

Хлопец: – Дзякуем за ўсё: і за вяселле і за пачастункі.

Дзяўчына: – Жадаю вам, каб у вас, як і ў нас, усё было і ў місцы, і ў калысцы.

Дзяўчына: – Каб вашы дзяды не мелі бяды!

Дзяўчына: – Каб вашы ўнукі не зналі мукі.

Бабуля: – Ну а цяпер, хлопцы, не зявайце, дзяўчат сабе выбірайце!

Хлопец: Зараз буду выбіраць,
 З кім мне лепей у пару стаць!
 Мне даспадобы тая,
 што добра хату падмятае!

Хлопец: Я пайду тую праважаць,
 Што ўмее вышываць!

Хлопец: А я з той пайду гуляць,
 што ўмее гатаваць!

Усе ўстаюць і спяваюць песню “Бывайце здаровы, жывіце багата”.

Вядучыя: Дзякуем за ўвагу! (Слайд 27)